

(z kapitoly Císařský mlýn by dnes Rudolfa rozlítostnil /napsal Josef Pepson Snětivý/)

Starý mlýn byl spojen křídlem s arkádovou chodbou, a tak pod návrším Pecky vznikla podlouhlá, úzká stavba, okrášlená arkádou o 22 obloucích. Přiléhala k ní taktéž obdélná nádrž s kamennou obrubní a terasovými ochozy, takzvaná piscina, kvůli čemuž byla odkopána značná část Pecky (nádrži se říkalo Zelený rybníček – snad díky odrazu zeleného vršku v jeho hladině – a v 18. století byla zasypána). Patro chodby ozdobila grotta s fontánkou (dokončená roku 1594) a do areálu se vcházelo bránou z roku 1606.

Rovněž počátkem 17. století přibyla v areálu brusírna drahokamů, kterou tu provozoval Ottavio Miseroni a později jeho proslulejší syn Dionysio Miseroni – ten taktéž se svými potomky.

Císařská sláva zákoutí u řeky však netrvala dlouho. A po třicetileté válce se areál vrátil k čistě utilitárnímu – zejména mlýnskému – provozu. Jenže výstavbou plavebního kanálu se mlýn stal nefunkčním. Říční rameno, které jej pohánělo, bylo odříznuto, a vznikla z něj okrasná vodní plocha – právě ona zmiňovaná Malá říčka.

Roku 1828 byl původně mlýnský, pak kratochvilný a posléze opět mlýnský objekt přeměněn na průmyslový. Vzhledem k dostatečnému přísunu vody do něj umístili mj. barvírnu kartounů a papírnu. Architektonicky byl Císařský mlýn přestavěn do klasicistní podoby, což koneckonců nebylo v přímém rozporu s jeho dřívější koncepcí. V roce 1921 byl areál sice rekonstruován, ale jeho pragmatické využívání se už předtím projevilo tím, že vznikal nesourodý slepenec provizorních budov, což nezastavila ani tato rekonstrukce. Také průmyslové techniky a provozy se dávno změnily, respektive přestěhovaly jinam, a tak císaře a krále vystřídali obyvatelé z opačného pólu společenského žebříčku: nacházelo se zde pochybné obydlí nejnižší cenové skupiny pro tomu odpovídající rezidenty. V plánu sice byla další rekonstrukce, což nakonec přineslo alespoň zboření pozdějších dostaveb, jenže z Rudolfova milovaného útočiště zbyly jen skromné pozůstatky.

A jak si pomyslně klope Císařský mlýn dnes, na adrese Mlýnská 22/4? Okázale, ba pompézně – ale nedá se říct, že by tu zněla bůhvíjak dobová písnička. Přibližně před deseti lety se totiž na jeho místě zrodil luxusní bytový areál. V rámci této investice byla postavena replika manýristické kolonády (v každém z 22 oblouků je však okno!) a nad ní další dvě obytná patra. Tato část hmotově kopíruje klasicistní objekt, který tu vznikl při přestavbě roku 1828.

To cennější se zachovalo v jihovýchodní části (tj. v levé, stojíte-li před celým dlouhým objektem): jde jednak o atypicky umístěnou grottu s výrazným ostěním (hned si vzpomenu na náznak téhož na Portheimce, ačkoli tam jde o zcela odlišné provedení), jednak renesanční arkády a niky (samozřejmě prázdné). V souvislosti s grottou uveďme, že původní je snad i její odvětrávací kruhový komín, který vykukuje nahore. A také skutečnost, že původně byla vyhloubena ve stráni nad mlýnem, zatímco dnes ji vidíme na vyvýšené terase.

Kromě toho nás dodnes těší manýristická brána z roku 1606. Spatřujeme na ní monogram R (stejně jako nad grottou a na různých místech Pražského hradu) a navrhl ji snad Giovanni Maria Filippi. Považuji to za pravděpodobně, a to s ohledem na jeho další práce pro císaře, s nímž jej pojil užší vztah (Rudolf II. byl například kmotrem Filippiova syna, jenž byl pokřtěn právě roku 1606 ve Svatovítské katedrále a nikoli překvapivě dostal jméno Rodolfo).

A aby toho nebylo málo (ačkoli ono toho málo přece jen je!), máme tu pěkný patník před bránou (velmi podobný tomu, jenž se nachází u zámku ve Zdíbech, o němž jste si přečetli v předchozí knize) a renovovaný manýristický altánek ve svahu za obytnou budovou. Blízká branka je mnohem novější, jak dosvědčuje letopočet 1921.

Jak už jsme řekli, v grottě bývala fontána. Nic neobvyklého. Jakýsi mlynář, který tu provozoval své řemeslo v 18. století nebo snad počátkem následujícího, toho však chytrě využil. Podpořil tehdejší mylný názor, že jde o lázeň Rudolfova bratra Matyáše, nainstaloval

do grotty deset van – a peníze od těch, jimž nebylo líto pár kroků ze Stromovky a kteří chtěli něco udělat pro své zdraví v místě, kde o ně dbal sám císař, se jen hrnuly!

(z kapitoly Jezuité v Lazarské zahradě a sídlo vlády „na písku“ /napsal Otomar Dvořák/)

Osada Písek měla ovšem kvůli své mimořádné poloze dost neblahý osud. V husitských válkách byla zcela zničena a dlouho tady zůstávala jen pustina a trosky zarůstající křovím. Teprve po roce 1475 se „Na Pískách“ začaly objevovat chalupy nových osadníků. Tentokrát to byli staroměstští rybáři, líčící své vrše a síť v říčních ramenech. Časem tak podle nich obnovená vesnička získala druhé jméno – Rybáře.

Ale i na ni došlo. Část čtvrti Písek – Rybáře nechal v roce 1624 zbourat pozdější císařský generalissimus Albrecht z Valdštejna, aby uvolnil místo pro stavbu svého velkolepého paláce. Pozemky sice vévoda vykoupil, ale pokud se některému majiteli domu zdálo, že dostal málo, nebo vůbec nehodlal svůj majetek prodat, měl smůlu. Valdštejn nehodlal smlouvat. Na kverulanty poslal své vojáky, ti vzpurníka násilím vystěhovali na ulici a dům mu strhli.

V nejsevernější části Písků – Rybářů, proti tehdejšímu přívozu, vyrostly časem také honosnější domy, tradiční měšťanské letohrádky se zahradami. Nejproslulejší byla rozsáhlá zahrada Lazarská (nazvaná zřejmě podle prvního majitele Lazara). V ní stával další, dnes již neznámý kostelík, pozdně gotický a zasvěcený sv. Michaelovi. Archanděl, jenž váží lidské duše, aby zjistil, jsou-li vhodné pro nebe, nebo peklo, tady prý střežil zázračnou studnu s léčivou vodou. Pozemky vlastnil šlechtic Karel Švihovský z Rýzmburka, jemuž byly v pobělohorské době zabráný jako konfiskát. V roce 1622 je získala darem jezuitská kolej v Klementinu.

Jezuité si zde nechali, podobně jako na Smíchově, postavit dispenzář, tedy útočiště pro období zhoubných epidemií. Ten měl ovšem sloužit i jako „letní dům, letohrádek“, tedy místo k odpočinku a nábožným meditacím. Proto byla součástí budovy také kaple, zasvěcená zakladateli řádu, sv. Ignáci z Loyoly. Ranně barokní stavba byla dokončena kolem roku 1648, byla tedy skoro o sto let starší než jezuitský dispenzář na Smíchově, o kterém jsem psal v druhém díle naší knižní řady. Architekta se mi nepodařilo dohledat. Vzhled tohoto objektu se zachoval na Langweilově modelu Prahy (který je umístěn v Muzeu hlavního města Prahy). Jeho poloha je patrná i na plánech Josefa Daniela Hubera z roku 1769 a Josefa Jüttnera z roku 1816. Šlo o jednoduchou obdélníkovou budovu s mansardovou střechou, obrácenou užší stranou k řece, a se zvoničkou kaple, připojené k jednomu nároží. Opodál, v okrasně upravené zahradě se skleníky, oranžeriemí a botanickými unikáty, stál samostatně starší kostelík sv. Michaela.

Po zrušení jezuitského řádu připadl letohrádek náboženskému fondu. Ten ho později prodal soukromníkům, v barokní budově byla zřízena hospoda a z někdejšího refektáře vznikla proslulá tančírna. Kostel sv. Michaela, považovaný dle josefínských reforem za nadbytečný, byl zbourán. Z místa určeného k tichému rozjímání se stal hlučný „pelech hřichu“.

Ještě jednou se dispenzář vrátil k duchovnímu poslání, když si ho v roce 1847 pronajal evangelický sbor a konal v něm své bohoslužby. To by patrně jezuité nenapadlo ani v těch nejhorsších snech, že se v jejich refektáři bude smyslně tančit, a pak se ještě k dovršení všeho zlého budou v jejich kapli modlit protestanti, které považovali za kacíře!

Kolem roku 1890 byl barokní dispenzář i s kaplí sv. Ignáce zbourán a na jeho místě zahájena stavba velkolepé Strakovy akademie. A nakonec, v roce 1922, bylo parkově upraveno předpolí nového Mánesova mostu a na počest zakladatele zdejšího slepeckého ústavu, profesora Aloise Klara (jehož ústav zde byl zřízen již roku 1807), přejmenováno na Klárov.

Ve dvoře Strakovy akademie, kde sídlí česká vláda, se prý dosud skrývá původní studna se zázračnou vodou. Ale protože naši politici vodu nepijí, zázraků se v dohledné době asi nedočkáme!

.....

(z kapitoly Radost i smutek na Kolčavce /napsal Josef Pepson Snětivý/)

Rokytky, která své jméno dostala od staroslovanského „rokyta“, čili vrba, kdysi nesla hojnost ryb, hlavně však bývala mnohem mohutnější. Sotva si už dnes dokážeme představit, že ve Vysočanech přes ni vedl dokonce přívoz! Stejně tak její vody zvládly zásobovat veliký lihovar v Podviní, který jsem zmínil v závěru předchozí kapitoly. Uměla však také hrozit a škodit. A to nejen do regulace provedené v prvním desetiletí 20. století (ohradní zeď, kterou ještě uvidíme u vysočanské tvrze, měla také ochrannou funkci právě proti rozvodněné říčce), ale rovněž v současnosti, jak nás o tom poučily nedávné povodně v roce 2013, a hlavně 2002. A někdy si vybrala i daň nejvyšší...

Vydejme se teď krátkou procházkou od Podvinného mlýna, respektive od místa, kde stával, než jsme o něj vinou špatných lidí přišli, po proudu. Nejprve nás zaujme romantické torzo železniční trati, která kdysi vedla z nádraží Praha-Těšnov (jistě víte, že i o ně jsme dnes ochuzeni) na vysočanské. Narazíme na můstek, po kterém přejdeme na pravý břeh Rokytky. A ocitneme se v hektickém království dílen a obchodu. I tady nám nová doba leccos vzala – ale, jak uvidíme, také dala či dokonce vrátila. A když přimhouříme oči, vidíme scénu z předminulého století, kdy šikovné ruce a otevřená mysl českých lidí budovaly drobné provozy, z nichž později povstaly velké průmyslové podniky.

Jsme na Kolčavce.

Tenhle podivuhodný kout v cípu mezi vodním tokem a železniční tratí, které zde svírají ostrý úhel, leží stranou pozornosti milovníků památek. Přiznám se, že i já jsem měl o něm až donedávna jen mlhavé povědomí. A přitom je nač se dívat a co se dozvídat! Rád se s Vámi podělím o svá zjištění, a v této souvislosti děkuji panu Josefu Jíšovi, jenž zde podniká, váží si odkazu předků a zajímá se nejen o místní historii. Ochotně mě přijal, poskytl zajímavé materiály a informace a potvrdil mou domněnku ohledně tradovaného omylu. Leč popořadě: od nedávné návštěvy v jeho pracovně se vraťme do dávné minulosti.

Víme už, že zdejší kopce byly odpradávná osazovány vinnou révou. A vinice Kolčavka (jméno dostala podle lasice kolčavy, která se tu hojně vyskytovala) na úpatí Sovích vrchů před Podviním byla nejen starobylá, ale současníci ji také pokládali za nejkrásnější z libeňských. Skvěle na ní „zrála granátová burgundská réva, slavným Karlem IV. do naší vlasti přivezená“ – tak skvěle, že se prý zdejšímu burgundskému v širokém okolí nic nevyrovnalo. Pověst říká, že kdesi pod Kolčavkou jsou dosud vinné sklepy, doslova napěchované sudy s tak starým vínem, „že by se dnes dalo lžící krájet“!

Počátky usedlosti, která na vinici stála, jsou zahaleny tajemstvím. Snad vznikla už za husitských dob (vinice samotná tu už v 15. století určitě byla), ale první písemnou zmínku máme až z 18. století. Pro svou krásnou polohu u Rokytky a příjemnou izolaci od okolního světa byla oblíbeným sídlem bohatých rodů a rodin. Ty si v ní zřizovaly, dobovým slovy, venkovské tuskulum (tj. venkovské zátiší či klidný útulek – toto slovo pochází od Ciceronova venkovského sídla v Tusculu) a najdeme mezi nimi taková jména, jako hrabě Millesimo, markrabě savonský, po něm hraběnka Leopoldína Příchovská nebo učenec Möser. Ba i zahraniční boháči si toto místo oblíbili, třeba Francouz Doujand d’Houllier či irský vojevůdce Brady. Vynořují se také spekulace, že se tu (asi v poslední čtvrtině 18. století) scházeli zednáři.

Na počátku 19. století byla usedlost na vinici (v dobových pramenech nazývaná „letohrádek“) přestavěna na reprezentativní šlechtické sídlo. Přestavbu inicioval tehdejší majitel Václav

Ubelli svobodný pán ze Siegburgu (jeho rodina držela například dodnes existující usedlost Kuchyňku v Holešovičkách), který nechal též zřídit anglický park. Ve zkrášlování areálu pokračoval i další majitel, hrabě Deym, a po něm už jmenovaný podmaršálek Thomas of Brady (psán také Thomas svobodný pán von Brady, císařský polní zbrojmistr irského původu). Ten využil zdejší vodní toky k vybudování doslova vodního království. Záměrně píšu „toky“ v množném čísle: kdysi se tu totiž nevinula jen Rokytka, ale ze stráně stékal potok jménem Kolčavka (při výstavbě železniční trati, která rozdělila původní pozemek Kolčavky, byl zatrubněn, takže už o něm dnes ani nevíme). Pan Brady tu jistě trávil šťastné chvíle s rodinou, jenže...

... Jenže voda si vybrala krutou daň: v jednom z jezírek, které nechal zřídit buď on sám, nebo někdo z jeho předchůdců, se utopili jeho dva malí synové! A to navzdory faktu, že bylo velmi mělké a navíc obsahovalo empírový ostrůvek...

Po této strašlivé tragédii není divu, že Brady Kolčavku chvatně prodal, doslova z ní prchl. Získali ji Krištof a Vilém svobodní páni z Lilienfeldu, za kterých zámecký objekt i park doznaly škod.

(z kapitoly Klamy, iluze a zednářská tajemství /napsal Otomar Dvořák/)

Jenže kam se ten zámek poděl? Pojdme park prozkoumat, snad nějakou stopu najdeme. Přístup je docela snadný, návrší se tyčí přímo nad hlavní plzeňskou silnicí, nedaleko zastávky tramvaje; jako první upoutá pozornost návštěvníka zmiňovaný kostelík Nanebevzetí Panny Marie, jenž se vyjímá poněkud zvláště mezi krychlemi moderních staveb u rušné křižovatky. Ani by Vás nenapadlo, že právě tady, hned za budovou školky z roku 1930, se otvírá nevelký park, prodchnutý však mocným geniem loci! Podle některých historiků byla právě školka postavena na zbořeníšti barokního zámku. Chybí však o tom jakékoliv písemné údaje.

Jiní považují za zbytek zámku Clam-Gallasů půvabný rokokový letohrádek, nacházející se na okraji parku u Podbělohorské ulice. Jedná se o patrovou stavbu s mansardovou střechou a vikýři. V interiérech lze spatřit původní pokojové malby z druhé poloviny 18. století. Dnes tady sídlí mládežnický Klub Klamovka. Je to však mylná stopa, i když jde o budovu pamětihodnou; podle záznamů šlo skutečně jen o letohrádek, zahradní altán, v němž se konaly letní oslavy a zábavy. Vznikl přebudováním původního viničního domku, kde býval i vinný lis a kam si chodívali odpočinout jezuitští profesori z Klementina.

A tak se jako nejpravděpodobnější jeví možnost, že základy bývalého zámku Klamovky skrývá ve svém jádru budova dnešní sokolovny se zahradní restaurací. Nachází se skoro uprostřed parku, což je pro umístění zámku patrně nejlogičtější. Musíme ovšem oplývat velkou fantazií, abychom si tady někdejší přepychové sídlo s terasami zdobenými sochami, které vytvořil některý z Braunových následovníků, dokázali představit.

Koncepce areálu Klamovky byla podle historika J. N. Assmana od počátku ovlivněna touhou vytvořit romantické snové zákoutí pro milostné schůzky hraběte Clam-Gallase s Josefínou Hampacherovou, zvanou též Krásná Atalanta. Už jsme si o ní vyprávěli v souvislosti s Bertramkou, kterou vlastně hrabě pro milenkou zakoupil, aby měl „svou vyvolenou lásku stále po ruce“. Sňatkem s klavíristou a učitelem hudby Duškem zamezila sice Josefina pomluvám, ale vztah s Clam-Gallasem nikdy neukončila (dokonce ani kvůli Mozartovi ne!).

Ovšem zajímavé mozartovské stopy můžeme v Klamovce najít dodnes. Skrývají se tu dvě nejtajemnější stavby, jaké nemají v Praze, ale dokonce ani v celých Čechách a na Moravě obdobu!

Je to především zvláštní kruhový objekt s kopulí a vnějšími pilíři, který je celkem věrnou nápodobou antického chrámku. Trochu také připomíná Boží hrob na Petříně. Na pilastrech a římsách vidíme masky bohů z antických divadel a reliéfy proplétajících se hadů, symbolů

skryté moudrosti; kopule je zvláštní tím, že je plná malých zasklených kruhových otvorů. Vlastně jde o jakéhosi předchůdce planetária: četnými drobnými otvory v kopuli padaly do vnitřního temného prostoru bez oken sluneční paprsky, takže vznikala iluze hvězdného nebe. Pavilonu se proto důvěrně říkalo Nebíčko. Oficiálně byl pojmenován Chrámek noci.

Podzemí hvězdného chrámku tvoří grotta, umělá jeskyně. Právě v ní prý měla ústit tajná chodba z Bertramky. Někteří historici se spiklenecky přimhouřeným okem podotýkají, že studování makety hvězdné oblohy v Chrámku noci bylo vítanou záminkou, jak se s milenkou ukrýt v intimním šeru!

Je ovšem také pravdou, že v Mozartově Kouzelné flétně najdeme mnoho odkazů na posvátné rituály lóží svobodných zednářů, jejichž byl Mozart členem. V Klamovce se zachoval klasicistní Zednářský pavilon s oválnou střední částí a nástavcem nižšího polopatra, který má na obou stranách připojena krátká křídla se skleníky. Na jeho zdech najdeme ve štukové výzdobě mnoho symbolů a znaků svobodného zednářství. Členství Clam-Gallasů v zednářské lóži není nikde doloženo; buď ho dobře tajili, nebo šlo pouze o dobově módní hru na tajemno, podobnou, jakou provozoval na Cibulce biskup Thun-Hohenstein. V současnosti slouží Zednářský pavilon jako umělecký ateliér.

V širší známost vešla Klamovka za Filipova syna Kristiána Kryštofa Clam-Gallase, nejvyššího maršálka Království českého, ale hlavně vlastence a významného podporovatele umění výtvarného a hudebního. Hrabě zdědil také rodový palác ve Sněmovní ulici, kde roku 1796 koncertoval Ludvík van Beethoven. Kristiánova snoubenka, hraběnka Josefína Clary-Aldringenová z Teplic, byla výbornou zpěvačkou a hráčkou na mandolínu. Beethovena velmi okouzila, a proto pro ni tajně složil dvě skladby pro cembalo a mandolínu a árii „Ach proradný krivopřísežníku“. Zřejmě ale jejich notový zápis nikdy nedostala do ruky, aby si je mohla zahrát a zazpívat. Portrét populární hraběnky namaloval Josef Grassi; pozadí jeho obrazu, na němž Josefína stojí na jakési zámecké terase, prý tvoří scenérie z parku Klamovky. Dnes tento obraz visí v zámecké rodové galerii ve Frýdlantu.

Právě Kristián Kryštof nechal kolem roku 1790 postavit v parku zmiňovaný Chrámek noci a Zednářský pavilon s oranžerií. Později, v roce 1820, k nim přibyl malý novogotický „hudební altán“ (v němž je dnes výstavní galerie). Marie Hořínková naznačila ve své knize Příběhy pražských zahrad možnou souvislost s Mozartovou pohádkovou operou Kouzelná flétna. Cituji: „*Kouzelná flétna s Královnou noci a chrámem zasvěcení? Co když se některý koncert hudbymilovných Clam-Gallasů odbyval na zahradě a hraběnka Josefína zpívala árie Královně noci? Kouzelná flétna má mnoho odkazů na procedury lóží svobodných zednářů...*“

V parku bylo více neobvyklých atrakcí: klece s medvědy a ohrada, v níž se proháněla smečka vlků, jejichž noční vytí se prý občas děsivě rozléhalo po celých Košířích, nechyběla střelnice s pohyblivými terči, letní divadlo a lázeň, využívající prvků severské sauny...

Za císařského generála Eduarda Friedricha Clam-Gallase přibyly do parku další kuriózní objekty. Byl to především hrob oblíbeného generálova vojenského koně Cassela, šampiona dostihů, nad nímž stojí pilířovitý pomník s koňskou hlavou, s postroji a džberem k napájení, aby milované zvíře „na věčnosti“ nežíznilo. Generálova žena, hraběnka Clotilda, pro změnu v parku pohřbila svého miláčka, brazilskou rajku, nádherného ptáka s pestrým peřím; nechala pro ni vytvořit mramorovou nápodobu jejího domečku, ve kterém ji chovala. Tento pomník zanikl, na jeho místě je dnes novodobé sousoší Rodina. Stejně tak zmizel ze světa pomník věrného psa, jenž prý dalšímu z Clamů zachránil život. Poškozený pomník koně Cassela mohl být našťastí nedávno obnoven.

Park Klamovka zažil svůj největší rozkvět v polovině 19. století, kdy se o něj staral knížecí zahradník Josef Blecha, muž s bohatými zkušenostmi tvůrce zahrad ve vídeňském císařském sídle Schönbrunn, známý jako pořadatel první květinové výstavy v Praze a odborník na cizokrajné rostliny a kaktusy. Později zde jako zahradník pracoval také syn spisovatelky Boženy Němcové Karel. Mnohé z tehdejších stromů tu rostou dodnes a jsou pěkně mohutné,

se srostlými kmeny a vystupujícími kořeny. Dokonce tu najdeme nejstarší jinan dvoulaločný v Praze.

Ještě do roku 1912 bychom tu také spatřili podivuhodně rostoucí břečťan, pnoucí se po skryté opoře do tvaru kříže. Kdosi neznámý se o něj až do onoho roku pečlivě staral a zastřiháváním udržoval jeho patřičný tvar, poté však pozoruhodný objekt přerostl, zhroutil se a zanikl. Tento „živý kříž“ měl připomínat místo krvavého duelu, posledního šlechtického souboje v Čechách.